

ZÁKLADNÍ ŠKOLA a ZÁKLADNÍ UMĚLECKÁ ŠKOLA Rtyně v Podkrkonoší

Základní škola a Základní umělecká škola Školní 662, 542 33 Rtyně v Podkrkonoší IČO 49290576, tel.: 499 888 134, www.zsrtyne.cz

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Obsah:

1. Úvod
2. Cíle
3. Charakteristika šikany
 - 3.1 Podoby šikany
 - 3.2 Stádia šikany
 - 3.3 Přímé a nepřímé varovné signály šikany
4. Krizový plán řešení šikany
 - 4.1 Postup při řešení šikany nebo podezření na šikanu
 - 4.2 Strategie pro vyšetřování
 - 4.3 Postup vyšetřování
5. Šikana zaměřená na učitele
 - 5.1 Závažný fyzický či jiný atak ve výuce
6. Výchovná opatření
7. Trestně-právní hledisko šikany
 - 7.1 Právní odpovědnost školy
 - 7.2 Zákony
8. Závěr

1. Úvod

Školní program proti šikanování vychází z Metodického pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MŠMT – 21149/2016) a je součástí Preventivního programu školy. Je vypracován v souladu s platným zněním Školního řádu. Tento dokument slouží k nastavení školního prostředí založeného na bezpečí, respektu a spolupráci. Program je zaměřen na prevenci a řešení šikany. Nově zahrnuje také část věnovanou prevenci a řešení šikanování učitele žákem, tato problematika rovněž spadá do oblasti rizikového chování žáků. Dokument je určen všem pedagogickým a nepedagogickým zaměstnancům školy, zákonným zástupcům žáků i žákům samotným.

2. Cíle

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí, vytvářet dobré vztahy uvnitř třídních kolektivů a tím předcházet vzniku či šíření šikany.

Dalším cílem je seznámení pedagogů, žáků a rodičů s krizovým plánem při šikaně a dalšími skutečnostmi, které se této problematiky týkají.

3. Charakteristika šikany

Šikana – agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně anebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoúčelností agrese.

3.1 Podoby šikany

a. Přímá šikana - může mít podobu:

- fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy)
- verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhružky, násilné a manipulativní příkazy)
- neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, používání zastrašujících nebo výhružných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek)

b. Nepřímá šikana

- cílem je způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti
- útočník způsobí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr nemá
- hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo
- bývá většinou nefyzická (záměrná ignorace nebo izolování žáka nebo učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení – u učitele, ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace)
- v některých případech může být, ale také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení

c. Kyberšikana

- elektronická šikana – agresor využívá informační a komunikační technologie
- hrozba, obtěžování, ponižování a další útoky, které jsou páčány prostřednictvím mobilních telefonů, internetu a dalších
- oproti šikaně má mnohem větší dosah (svědkem nebo útočníkem může být i několik desítek tisíc lidí)
- často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany (důležité prověřit souvislosti)
- kyberšikana není zatím kvalifikovaná jako trestný čin, ale pachatelé mohou překročit některé zákony, zvláště pokud budou zahrnovat výhrůžky

3.2 Stádia šikany (dle Koláře)

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozdělení na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druhí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

3.3 Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávislným, pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, obvykle panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmlouvání učitelům, ...

Nepřímé:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;

- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zákonní zástupci žáků by si měli všímat:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechut' dítěte jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

4. KRIZOVÝ PLÁN ŘEŠENÍ ŠIKANY

4.1 Postup při řešení šikany nebo podezření na šikanu

- Konfrontovat svá pozorování nebo ohlášení s ostatními kolegy.
- Informovat třídního učitele, ŠMP a také vedení školy, dohodnout další postup a dodržovat diskrétnost a důvěrnost informací.
- Vyšetřování povede metodička prevence, výchovný poradce s pomocí třídního učitele.

4.2 Strategie pro vyšetřování

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Mezi čtyřma očima vyslechnout více nezáujatých svědků a vždy vést písemný záznam, věnovat pozornost všem detailům jako např. nesrovnalostem v časech, místech, apod.
4. Zajištění ochrany oběti a případné spojení s rodiči obětí (požádat je o spolupráci, konzultovat s nimi výskyt nepřímých znaků – dbát na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací a vše zapisovat či nahrávat).
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi. Vyslechnout agresory zvlášť mezi čtyřma očima a znemožnit domluvu výpovědí. Vytipovat nejslabší článek, dovést k přiznání či vzájemnému obviňování.

4.3 Postup vyšetřování

Mimořádná schůze pedagogických pracovníků

- bezprostředně po zjištění šikany
- schází se minimálně vedení školy, školní metodik prevence, výchovný poradce a třídní učitel
- část pedagogických pracovníků zůstává ve třídách jakožto dohled nad žáky
- proběhne okamžité projednání
- Školní poradenské pracoviště posoudí na základě shromážděných informací, zda se jedná o šikanu a jaký je stupeň závažnosti a navrhne další postup vůči obětem, agresorům i třídě jako celku a jejich potrestání
- následuje výslech jednotlivých účastníků

Rozhovor s obětí

- provádí školní metodik prevence a výchovný poradce
- v soukromí (ne před třídou)
- ujistit oběť o bezpečí, ochraně informací a vyřešení situace
- nechat oběť mluvit, pak pokládat otevřené otázky a vše zapsat

Rozhovor se svědky

- komunikace s tím, kdo na šikanu upozornil
- individuální rozhovory s každým zvlášť
- ujistit svědky o bezpečí, ochraně informací
- nechat svědky otevřeně o situaci promluvit a pak se doptávat a vše písemně zaznamenávat

Rozhovor s agresorem

- u rozhovoru by měl být školní metodik prevence a výchovný poradce, v horším případě výchovná komise
- agresor by neměl předem tušit, že se něco vyšetřuje – zaskočit ho a nedopřát mu čas na přípravu výmluvy
- agresor nesmí zjistit, co nám, kdo řekl
- nechat agresora souvisle povídat (zaplete se do vlastních lží) a vyžadovat vysvětlení rozporů v jeho monologu
- sledovat verbální i neverbální projevy, tón hlasu
- pokud je agresorů více, mluvit s každým zvlášť, neumožnit domluvu na výpovědi
- najít toho nejslabšího agresora a „přitlačit ho ke zdi“ (vyhnout se konfrontaci)

Rozhovor s rodiči

- pozvat individuálně k jednání rodiče agresorů
- seznámit je se situací a navrženými opatřeními
- požádat o spolupráci – o průběhu sepsat zápis – podepíší všichni zúčastnění včetně rodičů
- pokud rodiče odmítají, zvážit oznámení Policii ČR – závisí na věku agresorů, na intenzitě a závažnosti šikany

Rozhovor se žáky a třídou

- rozebrat se žáky, co se stalo
- vysvětlit nebezpečnost a důsledky šikany
- oznámit potrestání viníků
- v případě, že je třída na straně útočníka – vysvětlit, že konflikty a problémy se nemohou řešit jakýmkoliv násilím
- vysvětlit třídě, že je takové chování nepřipustné

5. Šikana zaměřená na učitele

- Škola podporuje své pedagogy k vyhledávání pomoci, zajišťuje bezpečí pro pedagoga a řeší vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy.
- V případě bezprostředního ohrožení žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy.
- V nejzazší situaci odejde pedagog ze třídy a požádá o spolupráci jiného kolegu či vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě, pokud to vyžaduje situace.
- Je zapotřebí, aby pedagog sám, kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku a zážitek může být bolestným i pro svědky.
- Pedagog potřebuje dostatek času pro zpracování šoku a hledání sociální podpory od kolegů, přátel, rodiny, vlastní psychohygienu a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc (pokud bude mít např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí a nechutí k jídlu).
- Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě.
- U závažných případů přizvat odborníky ze SVP, PPP a eventuálně předat Policii ČR.

5.1 Závažný fyzický či jiný atak ve výuce

- Vyučující okamžitě přivolá pomoc kolegů z vedlejších tříd.
- Kolegové zajistí izolaci agresora od učitele a spolužáků.
- Událost se nahlásí vedení školy, případně se přivolá policie, záchranná služba atd.
- Zajistí se dozor ve třídách, především ve třídě s incidentem.
- Oběť je v péči kolegy, v bezpečí mimo dosah agresorů.
- Oběti je poskytnuta pokračující pomoc a podpora všech pedagogů.
- Rozhovor s obětí ohledně události musí proběhnout a být ukončen v jeden den.

6. Výchovná opatření

- Je důležité dále pracovat s agresorem (snažit pochopit jeho náhled na vlastní chování, motivy a rodinné prostředí).
- Zprostředkovat agresorovi v případě potřeby péči PPP, SVP či jiných odborníků, např. psychologů, psychiatrů.
- Pro nápravu situace ve třídě je potřeba pracovat s celým kolektivem a vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi (mlčící většina).
- Cílem není potrestat všechny, ale zajistit nápravu a zlepšit vztahy ve třídě.

Návrh na potrestání agresorů

- napomenutí či důtka třídního učitele, případně důtka ředitele,
- snížení známky z chování
- doporučení pro rodiče o dobrovolném umístění dítěte do SVP či k diagnostickému pobytu
- podání návrhu OSPODu k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu
- vyloučení ze školy při závažné a opakované šikaně lze u žáka se splněnou povinnou školní docházkou

7. Trestně-právní hledisko šikany

7.1 Právní odpovědnost školy

- Škola má odpovědnost za žáky v souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Je povinna zabezpečit ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro zdravý vývoj a předcházení vzniku rizikového chování.

- Škola zároveň odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním.

- Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí.
- Škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo.
- Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství. Tuto skutečnost oznámí ředitel školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou (písemně, telefonicky, osobně) na Policii ČR, v ideálním případě přímo specialistovi na problematiku mládeže.

7.2 Zákony

- V zákoně č. 40/2009 Sb., (trestní zákoník) ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů.

- Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek dle zákona číslo 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití dle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.

- Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů: proti zdraví: § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk; dále pak trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; Trestných činů proti majetku: § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; konečně se může jednat i o trestné činy narušující soužití lidí: § 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.

- **Kyberšikana** taktéž není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování (tzv. Stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku) – např. Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. Zveřejnění fotografií z telefonu oběti; Pomluva (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; Šíření pornografie dle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) dle § 192 trestního zákoníku (viz sexting).

8. Závěr

Každoročně konáme preventivní aktivity zaměřené na šikanu, utužujeme třídní kolektivy různými výlety a společnými akcemi posilujeme třídy o další asistentky pedagoga, aby nedocházelo k hrubým slovním či fyzickým útokům. Společně také jako pedagogický sbor řešíme každý případ náznaku šikany. Považujeme za důležité nadále posilovat autoritu pedagogů a dbát na důsledné dodržování školního řádu, např. zákaz používání mobilních telefonů (aby byla ochráněna důstojnost našich žáků a pedagogů).

Věříme, že vytváříme klidné prostředí plné tolerance, ve kterém je odmítána jakákoliv forma násilí a ve kterém se každý žák a zaměstnanec může cítit bezpečně, kde najde pochopení a kde se nemusí bát. Pro všechny případy slouží kabinet školního poradenského pracoviště, kde jej ochotně vyslechne školní metodik prevence či výchovný poradce, dále máme schránku důvěry.

Příloha 1: Rozdíly mezi šikanováním a škádlením (Kolář, 2011)

ŠKÁDLENÍ	ŠIKANOVÁNÍ
Definice: Škádlení patří k rovnocenným, kamarádským nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.	Definice: Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.
1. Záměr: Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.	Záměr: Ublížit, zranit a ponižit.
2. Motiv: Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zodolňování, zmužnění.	Motiv: Základní tandem - moc a krutost. Další motivy překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost ala Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonání něčeho velkého...
3. Postoj: Respekt k druhému a sebeúcta.	Postoj: Devalvace, znevážení druhého
4. Citlivost: Vcítění se do druhých.	Citlivost: Tvrdost a nelítostnost.
5. Zranitelnost: Dítě není zvýšeně zranitelné a přecitlivělé.	Zranitelnost: Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
6. Hranice: Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Hranice: Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.
7. Právo a svoboda: Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opřevovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.	Právo a svoboda: Bezprávi. Pokud se dítě brání nebo dokonce „legraci“ oplatí, je tvrdě ztrestáno!
8. Důstojnost: Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.	Důstojnost: Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.
9. Emoční stav: Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.	Emoční stav: Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
10. Dopad: Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.	Dopad: Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.

Příloha 2: Postupy pro vyšetření a řešení šikany (MŠMT, 2016)

První pomoc při počáteční šikaně:	Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:
1. odhad závažnosti a formy šikany; 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi; 3. nalezení vhodných svědků; 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory); 5. ochrana oběti; 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření); b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku); 7. realizace vhodné metody: a) metoda usmíření; b) metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči); 8. třídní hodina: a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů; 9. rozhovor s rodiči oběti; 10. třídní schůzka; 11. práce s celou třídou.	A. První (alarmující) kroky pomoci 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany; 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí B. Příprava podmínek pro vyšetřování 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy; 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi; 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře); 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům C. Vyšetřování 7. rozhovor s obětí a informátory; 8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků; 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky; 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi) D. Náprava 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.